

ФРАНКОФОНІЯ В ІНСТИТУЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ФРАНЦІЇ

У статті висвітлено історію формування інституційного механізму Франції у контексті руху франкофонії. Основна увага приділена установам, діяльність яких пов'язана з франкофонним напрямком співробітництва. Висвітлюються реформи інституційної системи, важливі при вивченні франкофонної діяльності країни.

Ключові слова: франкофонія, державні установи, Франція.

Культурно-лінгвістичний аспект вже не перше сторіччя є одним з векторів зовнішньополітичної діяльності Франції. Ще 1635 року була заснована Французька академія, яка вела роботу зі стандартизації мови з метою зробити її більш точною, ясною і не піддатною швидким змінам, що полегшило б розповсюдження мови світом, а через неї й французької культури. Робота за культурно-лінгвістичним напрямком реалізується державними службами Франції, які створювались, неодноразово реформувались та видозмінювались відповідно до потреб часу. Сьогодні зовнішня культурно-лінгвістична діяльність переважно зосереджена в межах Франкофонії — напрямку, що затвердився в 60–70-х роках ХХ століття, а сьогодні є рушійною силою в зовнішньополітичній діяльності 57 країн світу, що є членами Міжнародної організації франкофонії.

Якщо на момент виникнення (кінець ХІХ століття) термін «франкофонія» означав сукупність територій, де розповсюджена французька мова, та людей, які нею розмовляють, то сьогодні «франкофонія» трактується значно ширше. З 1968 року термін увійшов до словників і, на той час, мав два значення: перше — вміння говорити французькою; друге — спільнота народів, які розмовляють французькою. Незабаром франкофонія стала ототожнюватись з усвідомленням приналежності до багаточисельної групи людей, які поділяють спільні цінності, інтерес до французької мови та культури, співіснуючи у так званій франкофонній спільноті. Так, поступово франкофонія стала засобом взаємодії між різними культурами та державами і сьогодні вже включає в себе кооперацію та співробітництво франкомовних країн у різних сферах суспільної діяльності (культура, економіка, техніка тощо).

З розвитком поняття «франкофонія» трансформувались інститути державного управління, на які покладались обов'язки співпраці за даним напрямком. Спочатку зовнішньою культурно-лінгвістичною діяльністю займались колоніальні інститути, не виділяючи при цьому франкофонію

як окреме поняття особливих відносин. Лише на кінець ХХ століття франкофонне співробітництво почало інтенсивно розширювати напрямки роботи, що відразу викликало зміни в інституційній системі Франції. Сьогодні в країні існує розгалужена мережа державних установ, які тією чи іншою мірою займаються питаннями Франкофонії.

Метою статті є виявити зміни, що відбувались в інституційній системі Франції з розвитком міжнародного франкофонного співробітництва. Відповідно, предметом статті виступають державні інститути Французької Республіки.

Культурно-лінгвістична експансія була одним з векторів у роботі Міністерства колоній, створеного у 1894 році. 1911 року при Міністерстві навіть було сформовано окреме бюро з культурних питань. З розвитком колоніальної системи значення саме культурної експансії посилювалось. У зв'язку з цим, з 1919 року дане питання потрапило в поле зору й Міністерства закордонних справ, де була створена Спеціальна служба з культурних зв'язків з колоніями. У цій підструктурі, відповідно до дипломатичного довідника 1937 року, «інтелектуальною діяльністю Франції за кордоном займалось 7 чиновників»¹.

У роки Другої світової війни економічні й політичні позиції Франції значно ослабли, в тому числі й у країнах Африки. За таких обставин, прагнучи втримати свої позиції в колишніх колоніях, французи почали приділяти значну увагу збереженню саме культурного впливу. Для концентрації зусиль МЗС Франції спробувало об'єднати всі служби, що мали відношення до зовнішніх зносин у сфері культури, в Генеральне управління з культурних зв'язків, створене 1945 року. Незабаром, деколонізація змусила ввести ще додаткові зміни. Зокрема, колоніальну адміністрацію замінили посольства. Якщо в 1946 році в Африці було всього три французьких посольства, то на початок 80-х років їх кількість зросла до 52². Перебудова відносин на дипломатичній основі викликала зміни й у структурі Міністерства закордонних справ та інших міністерств, які налагоджували зв'язки з молодими державами.

Згадане Управління при МЗС Франції з 1957 року отримало назву Генерального управління з культурних, наукових і технічних відносин. Воно було інструментом, завдяки якому, як стверджують деякі дослідники, «країна одержала можливість затвердити свою велич за кордоном»³. У 1958–1968 роках грошовий фонд Генерального управління збільшився втричі, а у 1977 році його витрати склали вже майже половину бюджету всіх інших управлінь і служб разом узятих, що входили до Міністерства закордонних справ Франції⁴. Тим самим підкреслювалось, що культурне співробітництво поступово перетворюється на один з основних інструментів зовнішньої політики Франції. У той час виокремленням культурної

взаємодії в самостійний напрямок та створенням Французького Союзу уряд Франції надав взаєминам з колоніями нового виміру.

На кінець 50-х років ХХ століття у Франції налічувалась значна кількість установ, що займались співробітництвом з країнами Африки в різних сферах. Кожна з них вела свої справи самостійно, майже не узгоджуючи роботу з іншими. До таких установ належали як державні, так і громадські організації. Зокрема, серед установ Франції, що активно займались питаннями культури й освіти, можна виділити Університетську асоціацію боротьби за просвіту й культуру в Африці й на Мадагаскарі, Комітет розвитку наукових обмінів між університетами з викладанням французькою мовою, Фонд вищої освіти у Центральній Африці, Міжнародний інститут державної адміністрації, Міжнародний інститут права франкомовних країн та ряд інших. У цілому, за статистичними підрахунками, у цій сфері було зайнято близько 260 різних установ⁵. З метою координації роботи організацій, що пов'язують свою діяльність з Африканським континентом, у травні 1961 р. було створено Міністерство співробітництва. Відповідно до декрету про заснування установа мала на меті «допомогти встановити співпрацю Французької Республіки з африканськими країнами південніше Сахари»⁶. Міністр новоствореної структури Ж. Фуайє визначив завдання таким чином: «Міністерство покликане успішно здійснити деколонізацію й зберегти свій вплив»⁷.

При Міністерстві співробітництва була створена спеціальна дирекція, яка мала відділи з питань технічної співпраці, освіти й підготовки кадрів, культурного співробітництва (радіо, кіно, преса, обмін делегаціями, культурні центри), співробітництва в соціальній сфері, а також з питань молоді й спорту. На Міністерство, крім того, було покладено обов'язок направляти в колишні колонії педагогічні кадри: вчителів початкової й середньої школи, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів, радників і експертів з питань культури. Воно ж здійснювало прийом учнів із країн Тропічної Африки до вищих навчальних закладів Франції⁸.

На початку 60-х років ХХ століття з більшістю країн Африки були укладені угоди про культурне співробітництво. Французи взяли на себе зобов'язання допомогти в організації національної освіти, на що відводилось близько 35% з бюджету двосторонніх угод. Як відмічає А. Буржі, генерал Ш. де Голль добре розумів, що спираючись на «освіту за французьким зразком для вищих африканських кадрів, Франції буде значно легше зберегти з Африкою особливі взаємини»⁹.

Здобуття африканськими країнами незалежності ще більше підвищило зацікавленість французьких правлячих кіл у збереженні культурного впливу в колишніх колоніях. Для цього у 1961 році урядом Шарля де Голля проведено адміністративну реформу, головною метою якої було з

одного боку втримати вплив Франції у колишніх колоніях, а з іншого — систематизувати й полегшити співпрацю з новими країнами.

Після створення у 1961 році Міністерства співробітництва МЗС Франції не залишилось осторонь постколоніальних взаємин з країнами Африки. Паралельно з Міністерством співробітництва продовжувало працювати вже згадане Генеральне управління з культурних наукових та технічних відносин, створене ще 1945 року при Міністерстві закордонних справ. Його основне завдання полягало в активній культурній діяльності за межами країни. Стратегічні цілі Управління втілювались у практичну площину чотирма спеціалізованими відділами: французької мови, культурних обмінів, культурного й технічного співробітництва, наукових обмінів. Передбачалося, що культурні контакти із франкомовними країнами Тропічної Африки й Мадагаскару повинні були координуватися також Управлінням з культурних і наукових зв'язків Міністерства співробітництва¹⁰. Це звичайно ж викликало перетин функціональних обов'язків, що часто призводило до неузгодженості дій.

У червні 1961 року при Міністрі закордонних справ була створена спеціальна посада державного секретаря зі зв'язків з країнами Африки і окремо посада держсекретаря в справах Алжиру. У вересні того ж року в структурі МЗС з'явився новий самостійний підрозділ — Афро-малагасійське управління. Щоправда, його компетенція поширювалася тільки на колишні колонії Франції в Африці, інші ж африканські держави, що не належали в минулому до французьких володінь, перебували у віданні відділу Африки й Леванту, що існував у складі Управління політичних справ МЗС. Також, було створено самостійний відділ Марокко й Тунісу, що в основному займався забезпеченням інтересів більше 300 тис. французів, які залишилися в цих країнах після здобуття незалежності.

Загострення соціальної ситуації у заморських володіннях Франції у зв'язку з деколонізацією змусили французький уряд започаткувати програму еміграції частини незайнятого населення до метрополії. Для цього 1961 р. було відкрито Міграційне бюро заморських департаментів, підлегле міністрові фінансів і державному секретареві зі справ заморських департаментів і територій. За 1961–1972 роки до метрополії в'їхало: 29 тис. реюньонців, 37 тис. гваделупців, 37 тис. мартиніканців, тобто приблизно 20% працездатного населення цих трьох департаментів¹¹. Ці кроки позитивно вплинули на стабілізацію соціальної ситуації на згаданих територіях, а також закріпили позиції Франції, яка таким чином запевнила населення у своєму дбайливому заступництві. Окрім того, передбачаючи масове переселення французьких громадян з Алжиру, президент Ш. де Голль у ході реорганізації уряду у вересні 1961 р. заснував нову посаду — Державного секретаря з питань репатріації.

1966 р. за ініціативи президента республіки Ш. де Голля було створено Вищий комітет захисту та поширення французької мови під головуванням прем'єр-міністра Ж. Помпиду. Орган мав реалізовувати лінгвістичну політику в питаннях якості мови, посилення її міжнародного значення й боротьби проти засилля англійської мови. До його складу увійшло 18 представників державних установ. Крім того, Прем'єр-міністр, за необхідності, мав право залучати до роботи в Комітеті будь-якого чиновника, навіть міністрів. До завдань Комітету входило й здійснення міжнародного культурного співробітництва¹².

Для реалізації поставлених завдань збереження й захисту якості французької мови Вищий комітет створив Міжнародну раду французької мови (1967 р.) й міністерську комісію з термінології (1972 р.), а також сприяв розробці закону Ба-Лоріюля 1975 року. До складу Міжнародної ради французької мови увійшло 75 представників франкомовних країн: від Франції — 26 осіб, від Бельгії — 7, від африканських же країн тільки по одному представнику (21 особа)¹³. Планувалось, що Міжнародна рада буде співпрацювати із Французькою академією, представники якої також увійшли до складу цього органу.

«Сучасна французька мова, — заявив президент новоствореної Міжнародної ради, професор Бельгійської королівської академії Жозеф Ханс, — як світова мова повинна відбивати всі реальності сучасного світу»¹⁴. Відповідно до цього гасла Міжнародна рада зосередила роботу на науковій термінології та за період 1967–1980 років видала 27 словників. Однак ефективність роботи виявилась низькою. З самого початку з питань тлумачення різних термінів і слів стали виникати тертя із Французькою академією. Зокрема, за перші п'ять років діяльності ради Французька академія схвалила лише 2% запропонованих Радою рекомендацій¹⁵.

Вищий комітет із захисту та поширення французької мови активно долучався до міжнародної діяльності та впливав на зовнішню політику Франції. Зокрема, він підготував візит Ш. де Голля до Квебеку в 1967 р., зробивши свій внесок у підготовку промови Президента. Згодом, Прем'єр-міністр Квебеку Р. Левеск писав, що слова де Голля «Хай живе вільний Квебек» зробили для світового визнання канадської провінції більше, ніж мільярди доларів, витрачені на рекламу¹⁶.

1973 р. Вищий комітет із захисту й поширення французької мови був перейменований на Вищий комітет французької мови, який пізніше ще неодноразово буде реорганізовуватись.

З 1970 року міжнародна фракофонна спільнота заснувала власну організацію — Агентство культурного й технічного співробітництва, що спонукало більшість країн-учасниць ввести спеціалізовані структури у своїх адміністративних апаратах, і Франція не стала виключенням.

На початку 1974 року при Політичному управлінні МЗС Франції була створена спеціальна служба з питань франкофонії. Цей крок виявив важливість для Франції зв'язків із франкофонним світом. Радянський дослідник Е.Г. Георгієв навіть стверджував, що існування такої структури вже тоді свідчило про наміри французького керівництва надати об'єднанню франкомовних країн політичного спрямування¹⁷. Новому органу була доручена підготовка періодичних зустрічей представників країн франкофонного світу і підтримка з ними постійного контакту.

Крок за кроком, зовнішня культурна діяльність стала одним із пріоритетів у політиці Франції. Підтвердженням цьому є той факт, що при укладанні міжнародних угод будь-які державні установи Франції були зобов'язані включати «культурні розділи», зокрема пункти про поширення за кордоном різних французьких видань, ведення документації французькою мовою в інших країнах, проведення виставок, кінопереглядів, конференцій тощо¹⁸.

Уряд Франції надалі продовжує акцентувати на заходах поширення та утвердження французької мови в світі. Саме ця тактика вже давно стала основним інструментом популяризації французької культури. Новий імпульс цей напрям отримав зі створенням у серпні 1983 року міжнародної Вищої ради. Це була міжнародна структура, діяльність якої координувалась Францією, а її метою визначено активне поширення французької мови в країнах світу та міжнародних організаціях. Очолив її президент країни. Віце-президентом Ради був призначений Президент Сенегалу, один з лідерів та ідеологів франкофонного руху Л.С. Сенгор¹⁹.

У зв'язку з появою нової структури 1984 р. була здійснена ще одна внутрішня реформа — Вищий комітет французької мови був реорганізований. Його замінили дві установи: Консультативний комітет французької мови, у віданні якого були питання використання, поширення французької мови, викладання та збереження чистоти мови; та Генеральний комісаріат французької мови, що координував діяльність адміністративних органів, державних і приватних виконавчих організацій у питаннях утвердження французької мови за кордоном. Пізніше, 1989 р. обидві установи, своєю чергою, були замінені на нову єдину структуру — Вищу раду французької мови при Прем'єр-міністрі Республіки.

1984 р. ознаменувався створенням нового державного інституту, що спеціалізувався виключно на питаннях франкофонії — це Вища рада Франкофонії, консультативний орган при Президенті Франції Ф. Міттерані, який його і очолив. Президент Республіки особисто призначав Генеральний секретаріат установи та 30 членів, більшість із яких були вихідцями із закордонного франкофонного простору. До відання Ради входила розробка генеральної лінії франкофонної політики в країні й за її

межами. Рада повинна була здійснювати спостереження за розвитком Франкофонії у всіх сферах життєдіяльності, надавати консультації з питань культури, лінгвістики, комунікацій, науки й новітніх технологій, розробляти ідеї й пропозиції, аналізувати стан Франкофонії у світі. Вона також стала ефективним органом експертизи й банком наукової документації з питань міжнародного співробітництва.

З метою поширення інформації про Францію і її культуру широко практикувалось проведення різних конференцій, кінопереглядів, екскурсій. У післявоєнний період під егідою МЗС за межами Франції станом на середину 80-х років ХХ століття було організовано понад 50 будинків культури, що мали бібліотеки, фільмотеки, фонотеки, читальні й переглядові зали. Оплата праці осіб, що працювали за кордоном, здійснюється за рахунок бюджету Міністерства закордонних справ, причому, як стверджує Ю.Г. Черемісінов, частина працівників підбирається за посередництвом зовнішньополітичних служб Франції²⁰.

З 1986 року в адміністративному апараті Франції з'являється посада Державного секретаря, відповідального за питання Франкофонії. Введення даної посади не було спонтанним рішенням, адже саме в цьому році відбулася перша Конференція держав-учасниць Агентства культурного й технічного співробітництва. Це стало новим поштовхом в активізації франкофонної співпраці. Саме з 1986 року й надалі в адміністративному апараті Франції завжди є посадовець, до обов'язків якого входять питання франкофонної співпраці. Зокрема, Ален Деко у 1988 році став першим Міністром франкофонії. Однак, посада Міністра франкофонії проіснувала недовго, лише до 1993 року, після чого уряд вирішив повернутись до посади Державного секретаря з питань франкофонії. Таке чергування в назвах посади спостерігається і пізніше. Окрім того, на короткий період з 1993 по 1995 роки її підпорядкування передавалось до Міністерства культури. З 2014 року й дотепер затверджена посада Державного секретаря з питань розвитку та Франкофонії при Міністерстві закордонних справ.

Інституціоналізація Франкофонії на міжнародній арені розпочалась з заснування вже згаданого Агентства культурного й технічного співробітництва (1970). За 30 років існування даної установи вона постійно розширювала горизонти своєї діяльності. У 1997 році була здійснена реформа, у результаті якої Агентство культурного й технічного співробітництва реструктуровано в Міжурядове агентство франкофонії, а з 2005 року — у Міжнародну організацію франкофонії (МОФ). Можна стверджувати, що величезну розмаїтість економічних, політичних і культурних інтересів країн-учасниць франкофонної спільноти на кінець другого тисячоріччя не міг би задовольнити навіть дуже складний структурований орган.

За цієї ситуації Франція проявила ініціативу в реструктуруванні Міжурядового агентства франкофонії. 30 травня 2001 р. на 17-й сесії Вищої ради франкофонії Президент Франції Жак Ширак оголосив про закриття даної установи (декрет № 2002-565²¹). На її основі була створена однойменна структура, що ввійшла безпосередньо до Міжурядового агентства франкофонії як консультативний орган при Генеральному секретареві. Це рішення було ратифіковано головами держав-членів Міжурядового агентства франкофонії на 43-й сесії Постійної ради франкофонії (10 січня 2002 р.) та в ході шістнадцятої сесії Конференції міністрів франкофонії (11 січня 2002 р.). Жак Ширак відзначив у своїй промові на урочистому прийомі на честь Вищої ради франкофонії в Єлисейському палаці: «Рада, що перебуває в підпорядкуванні Генерального секретаря нашої організації, ... буде служити тепер не тільки Франції, а й усім франкофонам»²².

Відповідно до президентського указу вся інфраструктура, інформаційний центр і архіви Вищої ради франкофонії були передані у відання її правонаступниці й стали надбанням усіх учасників Міжнародної організації франкофонії. У цілому, функції створеної структури залишилися тими ж, але вийшли за рамки завдань окремої держави, що спричинило реформу адміністративної структури Ради й розширило діапазон її діяльності. Були визначені наступні її функції:

- координація зв'язків із громадськістю;
- аналіз поточного стану й перспектив розвитку МОФ;
- публікація аналітичних матеріалів, наукових документів, періодичних видань;
- підготовка звітних доповідей.

Новостворена рада внесла неабияку частку французького прагматизму, а вже готові, відточені за роки роботи, політичні напрацювання стали міцною базою для подальшого розвитку Міжнародної організації франкофонії. За твердженням французьких дослідників, у результаті проведеної реорганізації ефективність усіх структур Франкофонії зросла, вони стали більше орієнтовані на виконання практичних завдань²³.

Видається цілком виправданим припустити, що Франція свідомо порушила струнку концепцію своєї інституційної франкофонної системи, віддавши в «загальне користування» такий потужний і багатофункціональний орган, яким була Вища рада франкофонії. У цьому серйозному політичному кроці нами вбачаються дві причини. По-перше, Франція певний час перебувала в тіні франкофонного руху через докори в неоколоніалізмі. Пройшов час, політична ситуація на міжнародній арені змінилась, і Франція вже відкрито могла розвивати співробітництво з франкофонним суспільством. По-друге, на той момент існувала проблема координації й правильної орієнтації всієї франкофонної спільноти, тому Франції важливо було не упустити ініціативу і залишитись лідером.

Ліквідація Вищої ради франкофонії й передача її надбань до Міжнародної організації франкофонії стало останньою ґрунтовною реформою у внутрішній інституційній системі Франції за франкофонним напрямком. Сучасна інституційна структура Франції виглядає наступним чином:

1. Президент Республіки — представляє Францію на Самітах Міжнародної організації франкофонії. Його представник бере участь у роботі Постійної ради франкофонії.

2. Прем'єр-міністр — відповідає за діяльність уряду, йому підпорядковується мережа різних міжміністерських служб, які повністю або частково займаються питаннями Франкофонії, координують двостороннє та багатостороннє співробітництво з франкофонною спільнотою. До них відносяться:

– Міжміністерський комітет з міжнародного співробітництва й розвитку. Збирається за необхідністю раз на декілька років. Координує діяльність урядових структур, що займаються наданням державної допомоги країнам-партнерам і визначає шляхи вдосконалення та модернізації співпраці. Його завданням є визначення зони пріоритетного співробітництва (тобто перелік країн, яким буде надаватися допомога) й принципів та методів міжнародної співпраці, вигідної та корисної обом сторонам. Комітет уточнює стратегічні напрямки роботи міністерств та шляхи розвитку французької міжнародної політики. Зокрема, на засіданні 2013 року від 31 червня знову було наголошено, що франкофонія є пріоритетним напрямком і потребує подальшого інтенсивного розвитку²⁴.

– Генеральна комісія з термінології та неологізмів координує діяльність різних комісій у 18 міністерських департаментах, які тією чи іншою мірою займаються питаннями розвитку французької мови.

– Вища рада французької мови — міжміністерська організація, відповідальна за підготовку пропозицій для уряду щодо питань використання, розвитку й підвищення ролі французької мови у Франції і за її межами, а також здійснення державної політики стосовно іноземних мов у країні. Членами ради є Міністр культури, постійні секретарі й науковці Інституту Франції, Голова генеральної комісії з термінології і неологізмів та інші (усього 22 члена). Основною метою її діяльності є вивчення питань використання, змін і трансформацій мови, збагачення та поширення французької мови; ведення політики поваги й толерантного ставлення до інших мов на території Франції і за її межами.

Наступний рівень інституційної системи у Франції займають Міністерства та підпорядковані ним структури. Питання франкофонного співробітництва належить у переважній більшості до трьох міністерств: Міністерства закордонних справ, Міністерства культури та зв'язку, Міністерства національної освіти та наукових досліджень.

У структурі державних органів, що займаються питаннями Франкофонії, Міністерство закордонних справ Франції відіграє одну з провідних ролей. 1986 р. в його підпорядкуванні був створений секретаріат з франкофонних проблем. Відтоді Франкофонія стала одним із пріоритетних напрямків у роботі Міністерства. На сьогодні діяльність за даним напрямком МЗС очолює Державний секретар з питань розвитку та Франкофонії, який має наступні повноваження²⁵:

- від імені уряду бере участь у міжнародних форумах;
- за умови делегування повноважень Міністром закордонних справ має право вести переговори та підписувати акти й постанови в межах своєї компетенції;
- займається підготовкою та реалізацією державної політики з питань франкофонії.

Секретар має свій кабінет, який складається з 8 осіб: директор та його заступник, шість радників. Також секретар має право від імені МЗС звертатись по допомогу в реалізації поставлених завдань до інших державних департаментів та структур.

Окрім кабінету Державного секретаря до системи МЗС входить також декілька установ, які займаються взаємодією з франкофонною спільнотою:

– Французька академія є найстарішою з п'яти наукових структур Інституту Франції. Була заснована у 1635 році Кардиналом Рішельє, а після Французької революції її діяльність відновлена 1803 року за наказом Наполеона Бонапарта. Ця установа покликана займатися виробленням мовних норм і забезпеченням «чистоти» мови.

– Генеральна дирекція міжнародного співробітництва й розвитку. 1999 року відбулося злиття двох міністерств: Міністерства закордонних справ та Міністерства співробітництва, у результаті чого, того ж року, злились і їх служби. Таким чином, Генеральна дирекція з питань культурних, наукових і технічних зв'язків Міністерства співробітництва інтегрувалась до Генеральної дирекції міжнародного співробітництва й розвитку. Пізніше, Декретом від 22 квітня 2004 р. було визначено підпорядкування Генеральної дирекції Міністру в справах Франкофонії (на сьогодні Державному секретареві з питань розвитку та Франкофонії). Діяльність дирекції можна охарактеризувати як загальносвітову та всебічну. Загальносвітовою вона є, оскільки установа співпрацює майже з усіма країнами світу, а всебічною, оскільки охоплює всі сфери суспільної діяльності (економіка, культура, наука, техніка тощо). Генеральна дирекція має п'ять підсекцій: допомога розвитку; культурне співробітництво й французька мова; науково-дослідне співробітництво; розвиток міжнародних аудіовізуальних засобів і технічних засобів зв'язку; неурядове співробітництво.

Зокрема, в структурі Дирекції було створено Управління культурного співробітництва та французької мови, завданням якого є поширення французької мови та культури у світі. Саме ця інституція сконцентрувала частину своїх зусиль на користь Франкофонії та проблемі використання французької мови в міжнародних організаціях і новітніх засобах комунікацій. Дирекція спирається на підтримку мережі закладів культурного співробітництва, яка нараховує близько 900 установ, розміщених по всьому світу: служби культурного співробітництва, культурні центри, Французький альянс, центри досліджень, служби зі співробітництва й культурної діяльності посольств Франції тощо. Дирекція також відповідає за постійну роботу та поширення аудіовізуальних та радіопрограм французькою. Окрім того, вона впливає на вироблення позиції Франції у франкофонних інстанціях, виділяє кредити на реалізацію програм виконавчими організаціями Франкофонії і є основним спонсором багатостороннього співробітництва в межах Міжнародної організації франкофонії (МОФ).

– Служба в справах Франкофонії створена 1974 року при Генеральному секретаріаті Міністерства закордонних справ і відповідає за франкофонне багатостороннє співробітництво. Так само, як і попередня установа, підпорядковується сьогодні Державному секретареві з питань розвитку та Франкофонії. Служба виступає зв'язуючою ланкою між Францією та Міжнародною організацією франкофонії і бере активну участь у розробці політики держави з питань франкофонії. Вона виконує такі основні функції: розробляє політику співробітництва з МОФ; забезпечує послідовність виконання рішень; розвиває відносини Франції з виконавчими організаціями МОФ; займається реалізацією програм співробітництва; звітує про використання коштів, виділених Францією виконавчим організаціям Франкофонії. У цілому, координує всі заходи, пов'язані з МОФ та її операторами. У своїй діяльності Служба спирається на підтримку інших міністерств та установ Франції. У таких партнерських відносинах Служба в справах франкофонії виконує роль ініціатора й координатора та регулярно проводить консультації з різними службами й інститутами.

– Генеральна дирекція мондьялізації, розвитку та партнерства реалізовує численні заходи співпраці у сферах економіки та культури. До однієї з головних задекларованих місій Дирекції належить так звана «дипломатія впливу». Цей напрямок реалізовується через культурні акції та аудіовізуальні програми за кордоном; розповсюдження французької мови та французької системи освіти у світі; реалізацію програм співробітництва з питань науки та вищої освіти; здійснення всіляких заходів з метою формування привабливості Франції у міжнародному співтоваристві, особ-

ливо серед учнів, студентів та науковців. МЗС Франції наводить вражаючу статистику, яка засвідчує активність роботи Дирекції: 288 000 іноземних студентів у вищих навчальних закладах Франції, 310 000 учнів у французьких ліцеях за кордоном в 131 країні світу, 50 000 культурних заходів на рік²⁶. Тож, Дирекція, по суті, активно займається формуванням позитивного іміджу Франції на міжнародній арені, використовуючи переважно освіту та культурні заходи як засоби впливу.

Міністерство культури та зв'язку теж посідає важливе місце у франкофонному співробітництві. Оскільки дане Міністерство займається питаннями не лише внутрішньої, а й зовнішньої культурної політики, це частково породжувало проблему координації дій з МЗС і знижувало ефективність роботи. Як відзначають у своїй доповіді депутати Національної Асамблеї; «Відсутність координації сильно шкодить втіленню узгодженої франкофонної політики»²⁷. У зв'язку з цим, для ліквідації даної проблеми, з 2000 року різні інстанції та відповідальні особи обох міністерств раз на рік організують зустрічі для обміну інформацією та спільного планування програм у сфері культури в цілому та конкретно Франкофонії²⁸.

До установ, підпорядкованих Міністерству культури та зв'язку, що займаються питаннями Франкофонії, належать:

– Генеральна дирекція французької мови й мов Франції, створена декретом № 89-403 від 2 червня 1989 року як Генеральна дирекція французької мови під керівництвом прем'єр-міністра. Дана структура є спадкоємницею ліквідованого Генерального комісаріату французької мови. З 1996 року перебуває у віданні Міністерства культури та зв'язку. Однак, при заснуванні установи терміни «франкофонія» та «мови Франції» у декреті 1989 року згадані ще не були. Поняття «мови Франції» з'явилося в назві представництва лише 2001 року, а незадовго до цього термін франкофонія почав активно вживатись у документах. У рамках напрямків, визначених урядом Франції, Генеральна дирекція координує діяльність державних, приватних і громадських організацій, що сприяють розвитку французької мови й займаються питаннями її поширення та використання, особливо в сферах освіти, комерції, науки та техніки. Дирекція також зобов'язана сприяти реалізації заходів, рекомендованих Вищою радою французької мови. Крім іншого, вона займається наглядом за дотриманням умов угод, договорів і домовленостей відносно використання французької мови в рамках діяльності міжнародних установ. Щорічно Дирекція звітує про виконання та укладання міжнародних конвенцій та договорів щодо стану французької мови в міжнародних організаціях.

– Дирекція європейського та міжнародного співробітництва координує міжміністерську співпрацю, сприяючи розвитку міжнародної фран-

пузької освіти та її використанню на благо Франкофонії. Координує обміни та співробітництво на всіх освітніх та наукових рівнях. Бере участь у підготовці двосторонніх угод та розробці проектів. Виконує консультативні функції, здійснює аналітичну роботу, пов'язану з розвитком освітньої сфери на міжнародній арені в цілому та в окремих країнах світу.

Міністерство національної освіти та наукових досліджень теж відіграє визначальну роль у виробленні французької політики в галузі Франкофонії, розвитку французької мови й поширенні французької культури. З 1988 року щорічно Міністерство акцентує увагу викладачів і учнів на важливості вивчення історії та сучасної діяльності франкофонної спільноти в школах, коледжах і ліцеях Франції й спонукує молодь брати участь у Днях франкофонії. Міністерство національної освіти та наукових досліджень займається підбором кадрів для викладання французької мови й різних дисциплін французькою за кордоном, а також курує закордонні науково-дослідні установи, такі як Французька академія в Римі та Афінська французька школа.

Даному Міністерству підпорядковуються наступні установи:

- EduFrance, створений у 1998 році та реорганізований 2007 року в Campus France. Організація сприяє поширенню методик викладання французької мови та популяризації французької системи вищої і професійної освіти. Сьогодні Campus France має близько 200 представництв за кордоном. Зокрема, в Україні їх налічується шість: Київ, Дніпропетровськ, Одеса, Львів, Донецьк, Харків. Організація займається пошуком талановитих студентів для їх навчання у Франції з метою надання країнам, що розвиваються, допомоги в підготовці висококваліфікованих фахівців у різних сферах.

- Національний центр дистанційної освіти, створений у 1939 році для надання можливості дистанційного навчання. Окрім генеральної штаб-квартири в м. Пут'є Центр також має 8 підрозділів у межах Франції та шість закордонних представництв у Гваделупі, Гайані, Мартініці, Новій Каледонії, Французькій Полінезії та Реюньйоні. Національний центр дистанційної освіти пропонує навчальні курси французькою мовою різного рівня від дитячого садочка до університету, а також спеціалізовані професійні курси в різних сферах.

Отже, інституційна система Франції неодноразово змінювалась та вдосконалювалась, адаптуючись до потреб часу. Культурно-лінгвістичне співробітництво, з якого бере початок сама ідея Франкофонії, тривалий час залишалось єдиною лінією взаємодії між учасниками руху. Це наклало свій відбиток і на інституційну систему Франції. Тим більше, що зовнішня культурно-лінгвістична діяльність була традиційною в країні ще

задовго до виникнення самого терміну «франкофонія». Відповідно, перші установи займались переважно питаннями вдосконалення й поширення французької мови світом, а через неї і французької культури.

З активізацією міжнародного франкофонного руху та появою офіційної міжнародної франкофонної установи у 1970 році відбуваються кардинальні зміни й в інституційному механізмі Франції. 1974 року з'являється перший підрозділ у структурі МЗС, до компетенції якого ввійшли питання виключно франкофонної співпраці.

Сьогодні, незважаючи на розгалуженість напрямків франкофонної взаємодії, культурно-лінгвістичний аспект залишається в основі зовнішньополітичної діяльності Франції. Підтвердженням даного факту є наявність відповідних структур та підрозділів у межах трьох основних міністерств, до компетенції яких належить франкофонне співробітництво (Міністерство закордонних справ, Міністерство культури та зв'язку, Міністерство національної освіти та наукових досліджень). Ці установи продовжують займатись різними питаннями, пов'язаними з французькою мовою та культурою, переважно проблемою їх поширення та використання в інших країнах і міжнародних організаціях. Це, на нашу думку, з одного боку є запорукою розвитку франкофонного руху в цілому, а з іншого — підтримкою іміджу й авторитету Франції на міжнародній арені.

Загальна координація та управління франкофонною співпрацею здійснюється МЗС Франції, що свідчить про важливість даного напрямку у зовнішньополітичній діяльності країни. Таким чином, франкофонна співпраця не обмежена виключно компетенціями Міністерства культури та зв'язку чи Міністерства освіти та наукових досліджень, які своєю чергою мають чимало підрозділів, що займаються питаннями Франкофонії. Зрештою, саме сукупність усіх інститутів та вдало налагоджена координація їх діяльності забезпечують успішність участі Франції у франкофонному співробітництві та залишають її безперечним лідером.

---

¹ *Le Scouaniec F.-P.* La Francophonie / F.-P. le Scouaniec. — Quebec: Boreal, 1997. — P. 89.

² *Георгиев Э.Г.* Африканская политика Франции / Э.Г. Георгиев. — М.: Международные отношения, 1988. — С. 130.

³ *Une langue: Le français aujourd'hui dans le monde.* — Paris, 1976. — P. 97.

⁴ *Actuel développement.* — Paris, 1977. — № 17. — P. 28.

⁵ *Nouaille-Degorce B.* La politique française de coopération avec les Etats Africains et malgache au Sud du Sahara. — Bordeaux, 1986. — P. 235.

⁶ Décret n°59-961 du 31 juillet 1959 il est constitué à l'administration centrale une direction de la coopération avec la communauté et l'étranger formée par la fusion des services qui

composaient précédemment la direction de l'enseignement et de la jeunesse au ministère de la France d'outre-mer et le service universitaire des relations avec l'étranger et l'outre-mer au ministère de l'éducation nationale // JORF. — 1959. — 6 août. — P. 7833.

⁷ Bourgi A. La politique française de coopération en Afrique. — Paris, 1979. — P. 44.

⁸ Корнейчук Е.Г. Идеологическая экспансия французского неокOLONIALИЗМА в Тропической Африке 1958–1972 гг. — М.: Университет дружбы народов, 1979. — С. 49.

⁹ Bourgi A. Le General de Gaulle et l'Afrique noire. — Paris, 1989. — P. 426.

¹⁰ Une langue: Le français aujourd'hui dans le monde. — Paris, 1976. — P. 125.

¹¹ Черкасов П.П. Распад колониальной империи Франции: кризис французской колониальной политики в 1939–1985 гг. — М.: Наука, 1985. — С. 251.

¹² Черемисинов Ю.Г. Культурная политика Франции в странах тропической Африки // Культура и политика в странах Азии и Африки / ред. Б.С. Ерасов. — М.: Наука, 1986. — С. 184.

¹³ Cornevin Robert. Le Conseil international de la langue française a été créé // Le monde diplomatique. — 1967. — № 10. — P. 5.

¹⁴ Черемисинов Ю.Г. Культурная политика Франции в странах тропической Африки // Культура и политика в странах Азии и Африки / ред. Б.С. Ерасов. — М.: Наука, 1986. — С. 184.

¹⁵ Actuel développement. — Paris, 1980. — № 39. — P. 67.

¹⁶ Atlas de la langue française. Histoire, géographie, statistiques. — P. Bordas, 1995. — P. 118.

¹⁷ Георгиев Э.Г. Африканская политика Франции / Э.Г. Георгиев. — М.: Международные отношения, 1988. — С. 205.

¹⁸ Черемисинов Ю.Г. Культурная политика Франции в странах тропической Африки // Культура и политика в странах Азии и Африки / ред. Б.С. Ерасов. — М.: Наука, 1986. — С. 181.

¹⁹ Там само. — С. 189.

²⁰ Там само. — С. 188.

²¹ Décret n°2002-565 du 22 avril 2002 abrogeant le décret n°84-171 du 12 mars 1984 instituant un Haut Conseil de la francophonie. — [Resource électronique]. — Mode d'accès: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000777215&dateTexte=>

²² La Francophonie dans le monde 2002–2003. — Paris, 2004. — P. 7.

²³ La francophonie: l'indispensable mutation du paternalisme vers un multilatéralisme équilibré. — P.: Harmattan, 2001. — P. 20.

²⁴ Pole Strategie, Medias et Communication du Comité interministeriel de la coopération internationale et du développement. — [Resource électronique]. — Mode d'accès: http://www.cercoop.org/IMG/pdf/Releve_de_decisions_du_CICID.pdf

²⁵ Décret n°2014-430 du 29 avril 2014 relatif aux attributions déléguées à la secrétaire d'Etat chargée du développement et de la francophonie. — [Resource électronique]. — Mode d'accès:

<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000028883911>

²⁶ Ministère des Affaires étrangères. La Direction générale de la mondialisation, du développement et des partenariats. — Paris: MAE — Direction de la communication et de la presse, 2013. — [Resource électronique]. — Mode d'accès: http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/Plaqueette_DGM_Mars_2013_cle8dc9ad.pdf

²⁷ Rapport sur l'état de la Francophonie dans le monde. Données 97/98 et six études inédites. — Paris: Documentation française, 1999. — P. 56.

²⁸ Rapport d'information sur les moyens et les structures de diffusion de la francophonie / Commission des finances, de l'économie générale et du plan d'Assemblée Nationale. — 21 Septembre 2000. — P. 43.

В статье освещено историю формирования институционального механизма Франции в контексте движения франкофонии. Основное внимание уделяется учреждениям, деятельность которых связана с франкофонным направлением сотрудничества. Освещаются реформы институциональной системы Франции, важные при изучении франкофонной деятельности государства.

Ключевые слова: франкофония, государственные учреждения, Франция.

The article reveals history of French institutional mechanism formation in the context of Francophone movement. Main attention is given to establishments, which activities are connected with francophone cooperation. Institutional reforms, important for learning French participation in Francophonie, are covered.

Keywords: francophonie, governmental institutions, France.